

УДК 343.28/29 (477)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ»

Старосольська С.П., аспірант
кафедри кримінального права та кримінології
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проведено детальний аналіз поняття «ухилення від відбування покарання», невизначеність, яка сьогодні призводить до виникнення непоодиноких проблем при притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи. Зроблено висновок про співвідношення та необхідність його розмежування із такими діяннями, як «несплата штрафу», «неможливість сплати штрафу», «небажання сплати штрафу» засудженою особою. Крім того, автором здійснено ґрунтовний аналіз діяння в складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 389 КК України, та зроблено висновок, що ухилення від сплати штрафу може вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності.

Ключові слова: покарання, дія, бездіяльність, ухилення від відбування покарання, несплата штрафу, неможливість сплати штрафу, небажання сплати штрафу.

В статті проведено детальний аналіз поняття «уклонение от отбывания наказания», неопределенность, которая сегодня приводит к возникновению неодиноких проблем при привлечении к криминальной ответственности лиц, которые уклоняются от отбывания наказаний, не связанных с изоляцией лица. Сделан вывод о соотношении и необходимости его разграничения с такими деяниями, как «неуплата штрафа», «невозможность уплаты штрафа», «нежелание уплаты штрафа» осужденным лицом. Кроме того, автором осуществлен основательный анализ деяния в составе преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 389 УК Украины, и сделан вывод, что уклонение от уплаты штрафа может совершаться как путем действия, так и бездеятельности.

Ключевые слова: наказание, действие, бездеятельность, уклонение от отбывания наказания, неуплата штрафа, невозможность уплаты штрафа, нежелание уплаты штрафа.

Starosol's'ka S.P. CRIMINAL ANALYSIS OF CONCEPT „AVOIDING OF SERVING PUNISHMENT”

The detailed analysis of concept „avoiding of serving punishment” has been done in this article. The author makes conclusion about correlation and necessity of its differentiation with such acts as „non-payment of fine”, „impossibility to pay a fine”, „unwillingness to pay a fine”. In addition, the author makes a detailed analysis of act in a corpus delict, envisaged by p. 1 art. 389 CC of Ukraine, and concludes, that avoiding of payment of fine can be accomplished both by an action and an inaction.

Key words: punishment, action, inaction, avoiding of serving punishment, non-payment of fine, impossibility to pay a fine, unwillingness to pay a fine.

Постановка проблеми. Незважаючи на тривалий і водночас складний шлях українського законодавця при приведенні норм кримінального законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів, що вимагало гуманізацію їх змісту, в тому числі надання переваги застосування до винних у вчиненні злочинів осіб покарань, не пов'язаних з ізоляцією, нинішня практика рясніє непоодинокими проблемами, пов'язаними з недоліками регламентації підстав їх застосування, процедурою виконання та відбування, зокрема, із проблемами підставності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від відбування даних видів покарань.

Такі проблеми очевидно є не випадковими, оскільки внесення відповідних змін до норм Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України, впровадження новел у практику застосування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, не було

належним чином досліджено та аргументовано ні доктринально, ні практично.

Науковцями та практичними спеціалістами не був здійснений детальний аналіз складів злочинів, які полягають в ухиленні від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, що зумовило виникнення ряду колізій. Зокрема, це стосується співвідношення норм чинного КК України у межах регламентації питань несплати штрафу. Відсутність тлумачення таких понять як «ухилення», «несплата», «відбування покарання», відсутність чіткої вказівки на способи ухилення від відбування інших видів покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, породжує виникнення ряду проблем.

Ступінь розробленості проблеми.

З вивченням теоретичних та практичних проблем призначення, виконання та відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, пов'язаний ряд досліджень та публікацій відомих теоретиків та практиків, таких фахівців, як Ю.А. Пономаренко, І.В. Смолькова,

З.А. Тадевосян, В.О. Попрас, А.А. Музика та інших. Більшість із них детально аналізують окремі аспекти призначення та процедури відбування окремих видів покарань, здійснюють аналіз змісту норм чинного законодавства, якими регламентується відповідальність за їх невідбування. Проте до сьогоднішніми ними чітко не визначено поняття «ухилення від відбування покарання», не здійснено його розмежування із суміжними поняттями, не наведено пропозицій, якими б можна було усунути практичні недоліки, з якими стикаються при застосуванні норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за ухилення від їх відбування.

Аналізуючи зміст наукових досліджень, у більшості випадків знаходимо суперечливі позиції щодо розмежування таких понять, як «несплата штрафу», «невідбування покарання», «ухилення від відбування покарання», «злісне ухилення» тощо. Така ситуація має надзвичайно негативні наслідки для практики застосування норм чинного законодавства. А тому, враховуючи важливість її прикладного значення, вона потребує негайного вирішення.

Метою статті є здійснення детального аналізу доктрини та практики застосування кримінально-правових норм, пов'язаних із врегулюванням питань притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, та формування на основі цього, власного, визначення поняття «ухилення від відбування покарання».

Виклад основного матеріалу. Згідно з нормами чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України вбачається, що кримінальна відповідальність за невідбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, може наставати лише при ухиленні засудженого від їх відбування. При цьому, зміст даного діяння та форми, в яких таке ухилення може виражатися, залежить від формулювання диспозиції статті кримінального закону, яка передбачає відповідальність за дане посягання [1].

Так, аналізуючи норми КК України, робимо висновок, що у більшості випадків законодавець при встановленні кримінальної відповідальності за умисне невідбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, використовує саме термін «ухилення» (ст. 389, назва ст. 390 КК України), зміст якого при цьому чітко не визначається. Однак, встановлюючи кримінальну відповідальність за невідбування такого покарання, як конфіскація майна, використовуються такі поняття, як «розтрата, відчуження, приховування, підміна, пошкодження, знищення або інші незаконні дії з майном», щодо обмеження волі – «самовільне за-

лишення місця обмеження волі або злісне ухилення від робіт, або систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання, неповернення до місця відбування покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду, злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарання».

Ці терміни відображають способи кримінально-караного ухилення від відбування саме таких покарань, як конфіскація майна та обмеження волі. Однак лише їх використання не дасть можливості дати чітке визначення загального поняття «ухилення від відбування покарань». Для цього необхідно здійснити всеохоплюючий аналіз можливих способів невідбування всіх видів покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, які є втіленням суб'єктивних причин, зрозуміти зміст використаних у законодавчих актах та доктринальній літературі таких суміжних понять, як «злісне ухилення», «невідбування покарання», щодо штрафу – «несплата штрафу», «неможливість сплати штрафу», та чітке їх розмежування.

Саме таким чином ми зможемо виокремити основні характеристики суспільно небезпечного діяння, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочинів, що полягають в ухиленні від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, з'ясувати можливі форми його вчинення – дія чи бездіяльність, а отже сформулювати підґрунтя для вирішення ключових проблем, пов'язаних із притягненням до кримінальної відповідальності осіб при невідбуванні покарань, не пов'язаних з ізоляцією, забезпечити надання рекомендацій для правозастосовчої практики та пропозицій по вдосконаленню законодавства.

Згідно зі змістом академічного тлумачного словника української мови «ухилення» – це дія за значенням ухилитися; відступ від головного, правильного, прийнятого, порушення чогось; відхилення [2]. В українській мові «ухилитися» означає – «не брати участі в чомусь, не робити чогось, уникати» [3. с. 886]. Подібний зміст цього поняття міститься й в інших джерелах, де визначено, що ухилення – «це припинення дотримання правил, відхилення» [4], «усунення чого-небудь, відмова від будь-чого» [5], «відмова від обов'язкових за законом дій» [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що під ухиленням від відбування покарання слід розуміти відмову від виконання покладеного на засуджену особу обов'язку, підставою виникнення якого є обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили. Така відмова може проявлятися у різних формах. При цьому, беззаперечним вважаємо

факт можливості її вчинення як шляхом дії, так і бездіяльності. Адже, виходячи з етимологічного значення терміну «ухилення», ухилятися від чого-небудь, враховуючи зовнішнє, фізичне вираження діяння, можна як шляхом активної дії (наприклад, ухилитися, відслизнути, повернути в бік), так і шляхом пасивної поведінки – бездіяльності (наприклад, стримати себе, відмовитися від будь-якої дії) [6, с. 15]. Такої ж позиції, але характеризуючи зміст поняття «ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», у своїх працях дотримуються В.С. Кошевський [7, с. 10] і Д.Ю. Степаненко, які визначають, що під поняттям ухилення слід розуміти будь-які умисні дії або бездіяльність, якими суб'єкт злочину порушив встановлений законом порядок [8, с. 10]. При цьому, як зазначає В.С. Савельєва, «ухилення» є поняттям збірним і не надає повного уявлення про форми діяння, яке утворює об'єктивну сторону злочину; ухилення не є чистою бездіяльністю, а може вчинятись як у формі дії, так і в формі бездіяльності [9, с. 17].

Однак, в юридичній літературі можна знайти визначення поняття ухилення, як передбачені КК України умисні дії засудженої за злочин особи, які полягають у намаганні уникнути належного і повного виконання призначеного судом покарання [10].

При цьому найбільш поширеною є думка, що ухилення від покарання, яке за своєю юридичною природою є бездіяльністю, лише з боку фактичного його виразу може виявлятися як в активній (наприклад, зміна місця проживання без повідомлення про це органів, що виконують покарання, приховування доходів при несплаті штрафу тощо), так і в пасивній (наприклад, нез'явлення до місця відбування громадських робіт, несплата штрафу у встановлений для цього строк тощо) поведінці особи, спрямованій на ухилення від покарання [11, с. 891]. Всі діяння, у тому числі й активні, вважають лише способом (формою) такого ухилення [11, с. 891].

Так, не заперечуючи можливість вчинення ухилення від відбування покарання способом дії, С.І. Іванова під цим поняттям розуміє саме протиправну бездіяльність, яка полягає в невиконанні засудженим обов'язку перетерпіти кару, тобто відплатні державно-примусові позбавлення і обмеження його прав та свобод, передбачені законодавством для відповідного виду покарання, і передбачені вироком суду [12]. Аналогічно, але аналізуючи поняття «ухилення від сплати коштів на утримання», І.В. Семенов зазначає, що таке діяння являє собою «змішану (або «складну») бездіяльність, специ-

фікою якої є поєднання пасивної поведінки (невиконання визначеного судом обов'язку) із діянням (бездіяльністю або дією), якими винний забезпечує тривалу несплату цих коштів, створює умови, що унеможливають їх надання або перешкоджають їх примусовому стягненню [13, с. 11].

Як бачимо, даючи визначення поняття «ухилення», ряд науковців розглядає можливість його вчинення у формі так званої «змішаної» бездіяльності. Цей термін здавна активно використовувався, аналізувався та тлумачився численним колом науковців: А.А. Піонтковський, Н.Ф. Кузнєцова, М.І. Панов, Н.П. Ярмиш, О.О. Дудоров, В.М. Стротонов та інші. При цьому, хоча в літературі містяться різні підходи до його розуміння (залежно від конструкції складу [14, с. 300; 15, с. 64–65], залежно від того, чи всі дії, що входять в обов'язок особи, нею виконані [16, с. 112; 17, с. 152]), ми використовуємо визначення змішаної бездіяльності, згідно з яким вона являє собою бездіяльність, поєднану із дією, яка однак самостійного кримінально-правового значення не має [18, с. 107]; бездіяльність, при якій активні дії виступають способом її вчинення [19, с. 120]. Як зазначає

В.Б. Малинін, змішана бездіяльність – це комбінація дії та бездіяльності, тобто той випадок, коли створивши своєю попередньою діяльністю небезпеку настання шкідливого наслідку, особа не запобігає їй [20, с. 65].

Однак, чи можна вважати логічним виділення такого різновиду діяння «змішаної бездіяльності», як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, в тому числі злочинів, що полягають в ухиленні від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи?

За загальним правилом, говорячи про зміст діяння, науковці вказують на наявність двох його окремих форм – дії та бездіяльності [21, с. 323; 22, с. 133–138; 23, с. 53–62; 24, с. 71]. Ними чітко здійснюється аналіз їх змісту, розмежувальних ознак, що має неабияке значення при дослідженні диспозиції статей Особливої частини КК України та фактично вчинених посягань. При цьому чи не найбільше значення набуває детальний аналіз змісту понять «дія» та «бездіяльність» при дослідженні діяння у складах злочинів, де використовуються поняття, етимологічне визначення яких не дає чіткого розуміння того, в яких формах воно може вчинятись, що, як бачимо, стосується й злочинів, що полягають в ухиленні від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи.

Сьогодні у наукових коментарях, тлумачних словниках та науковій літературі можна знайти різні визначення поняття «дія». Так, в академічному тлумачному словнику

української мови визначається, що дія – це певна робота, діяльність, здійснення чого-небудь [25]. При цьому, відомий польський науковець Арнольд Губінський під дією розуміє рух або систему рухів, що характеризуються суспільною значимістю [25]. Таким чином, можна зробити висновок, що оскільки в основі дії розглядають наявність руху тіла, свідомо направленою людиною на певну ціль, під її поняттям (в загальному його значенні) слід розуміти активний прояв поведінки людини [21, с. 923],

Однак таке, здавалося б, чітке розуміння вищевказаного поняття не дало все ж таки можливості досягнення єдності думок при визначенні його змісту у кримінально-правовій сфері. Так, Л.Д. Гаухман у своїх працях розглядав злочинну дію, як сукупність усіх рухів тіла, включаючи використання при цьому предметів зовнішнього світу, сил та закономірностей природи, а також при посередньому виконанні злочину дії інших осіб, що полягає у спрямованості і активному впливі на об'єкт злочину [26, с. 97–98]. Такої ж позиції дотримувався й М.Д. Дурманов, який визначав, що дія охоплює собою не лише рух тіла людини, а й ті сили та закономірності, які вона використовує для її вчинення [23, с. 63–64]. Однак, як вважає В.М. Кудрявцев, злочинні дії закінчуються тими рухами, за допомогою яких людина діє на певні механізми та засоби. При цьому, подальша робота механізмів, дія сил природи чи поведінка третіх осіб, що використовується злочинцем, є продовженням об'єктивної сторони складу злочину, що часто уже не залежить від волі суб'єкта і охоплюється поняттям причинного зв'язку між діянням і суспільно небезпечним наслідком [27, с. 78]. Кримінально-правове діяння може бути елементарним, тобто полягати в усвідомленому одиничному русі тіла. Однак воно ж може полягати у ряді таких рухів (об'єднувати ряд елементарних, послідовно вчинюваних дій), в результаті яких і будуть використані сили та закономірності зовнішнього світу [21, с. 324–325].

Звичайно, у будь-якому випадку діями можуть охоплюватися не лише рухи тіла суб'єкта, а й знаряддя та технічні засоби, поведінка тварин, а також поведінка інших осіб, що використовуються суб'єктом при посяганні. Але, якщо особа не має можливості впливати на ці елементи, тобто з її боку відсутній вплив на розвиток зовнішніх процесів, що пов'язані з ними, жодним чином не можна говорити про поняття «дії», яка в кримінально-правовій літературі визначається, перш за все, як активна, усвідомлена, вольова, суспільно небезпечна та протиправна конкретна поведінка людини [28, с. 119–120].

Враховуючи вищевказане, доходимо висновку, що дія в жодному випадку не може бути способом вчинення такої форми діяння, як бездіяльність, а тому в жодному випадку ми не можемо говорити про так звану «змішану бездіяльність», використовуючи критерій поєднання «дія–бездіяльність». Дія та бездіяльність є самостійними формами діяння. Як зазначає Є.Л. Стрельцов, на відміну від злочинної дії, що проявляється в активних вчинках, рухах тіла, спрямованих на заподіяння шкоди, бездіяльність полягає у пасивній поведінці, у невиконанні дій, які особа повинна була і могла вчинити [29, с. 80]. Бездіяльність – це негативна форма поведінки, і з цієї точки зору вона протилежна дії. При злочинній бездіяльності поведінка особи полягає в тому, що вона не вчиняє суспільно необхідних дій [27, с. 85].

У доктрині кримінального права найчастіше знаходимо визначення поняття злочинної бездіяльності, згідно з яким вона являє собою пасивну форму поведінки особи, що полягає у невчиненні нею конкретної дії (дій), які вона повинна була і могла вчинити у конкретних умовах [28, с. 124].

При цьому, як вказує М.В. Володько, йдеться не про моральний, а про правовий обов'язок особи діяти певним чином у конкретній ситуації. Такий обов'язок у нашому випадку може впливати із вимог чинного законодавства, зокрема, обов'язок засудженого відбутися призначене йому покарання, не пов'язане з ізоляцією, що виникає на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили [18, с. 106].

І саме невиконання таких обов'язків за наявності реальної можливості їх виконати, і у такий спосіб відвернути настання суспільно небезпечних наслідків, тягне за собою кримінальну відповідальність у випадках, передбачених КК України.

Як бачимо, бездіяльність, як і дія, є самостійною кримінально-протиправною поведінкою особи [18, с. 106]. Ці поняття є окремими формами діяння, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочину, характеризуються своїми особливостями, а тому не можуть мати вираження одного через інше. Таким чином, говорити про наявність так званої «змішаної бездіяльності» при ухиленні від відбування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, немає жодних підстав. Ухилення вчиняється як шляхом дії, так і бездіяльності.

З метою підтвердження такого висновку хотілося б навести такі приклади діянь, які розцінюють ухиленням від відбування покарань. Згідно з аналізом практики та доктринальних напрацювань сьогодні найчастіше говорять про ухилення від сплати штрафу

шляхом приховування доходів або майна, на яке може бути звернене стягнення для примусового погашення заборгованості зі сплати штрафу. Відповідно до тлумачного словника української мови «приховувати» означає класти що-небудь у невідоме для інших місце, притримуючи до якогось часу; ховати, захищувати [2]. А тому, оскільки такі діяння особи передбачають наявність руху тіла для настання відповідних наслідків, приховування вважаємо діянням, що вчиняється у формі дії. Однак, не сплатити штраф можна й шляхом простої відмови, що проявляється у небажанні його виконання. Даний спосіб ухилення є прикладом бездіяльності особи, оскільки не передбачає жодних дій, вчинених нею, і є відображенням порушення обов'язку, покладеного на засудженого обвинувальним вироком суду.

Такі приклади можна наводити щодо кожного виду покарання, не пов'язаного з ізоляцією особи. А тому необґрунтованою вважаємо позицію, якою висловлюється думка про вчинення таких злочинів, як ухилення від відбування громадських робіт, ухилення від відбування виправних робіт та ухилення від сплати штрафу (ч. 1 ст. 389 КК України) виключно у формі бездіяльності [30, с. 87].

Під ухиленням від відбування покарання, не пов'язаного з ізоляцією особи, слід розглядати дію чи бездіяльність (діяння), що полягають в усвідомленому, умисному (за наявності суб'єктивних причин), невідбуванні засудженим призначеного йому вироком суду, що набрав законної сили, покарання.

Таке визначення поняття вважаємо найбільш доцільним та обґрунтованим для використання як у практиці застосування відповідних норм чинного законодавства, так і в доктрині кримінального права. При цьому, поняття «невідбування покарання», як поняття, використане у вищенаведеному визначенні поняття, у співвідношенні з поняттям «ухилення від відбування покарання» вважаємо родовим, а тому однозначним є висновок про те, що ці поняття перебувають у відношенні підпорядкування між собою. Невідбування покарання, крім ухилення, включає неможливість відбування покарання за наявності об'єктивних причин (наприклад, неможливість сплати штрафу, зумовлена, відсутністю доходу особи, що стало наслідком ушкодження здоров'я особи тощо), невідбування покарання у зв'язку із звільненням особи від його відбування.

В аспекті відбування покарання у виді штрафу поняття «невідбування покарання» та «несплата штрафу» слід вважати тотожними. У якості суб'єктивної причини несплати штрафу виступає ухилення від його

сплати (розглядається науковцями як несплата засудженим вказаної у вирок суми за наявності реальної можливості її сплатити (наявність доходів від заняття підприємницькою чи незалежною професійною діяльністю, доходів у вигляді заробітної плати, пенсії, стипендії, а також доходів від продажу товарів, виготовлених у власному виробництві, доходів від надання послуг, авторських гонорарів, доходів від продажу рухомого та нерухомого майна, здавання його в оренду тощо) [31], а в якості об'єктивної – неможливість сплати (наприклад, складне матеріальне становище засудженого, що настало у результаті нещасного випадку, стихійного лиха тощо) [32, с. 15].

Як бачимо, співвідношення «ухилення від відбування покарання» із такими поняттями, як «несплата штрафу», «неможливість сплати штрафу» та «злісне ухилення» (поняття, яке використовується українським законодавцем у статті КК України, якою встановлюється кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі, та зарубіжними законодавцями при регулюванні питань, пов'язаних з невідбуванням інших видів покарань), потребує більш детального аналізу та розкриття суті, що буде здійснено нами у наступному дослідженні.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, хотілося б зробити такий висновок. Незважаючи на тривалий період встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарань, не пов'язаних із ізоляцією особи, дослідження поняття «ухилення від покарання», розмежування його з суміжними поняттями, які використовуються як законодавцем, так і доктриною, не було належним чином проведене. Враховуючи нагальність вирішення даної проблеми, необхідність впорядкування застосування норм чинного законодавства, розмежування суміжних понять, якими характеризуються діяння особи, та які є підставами застосування різних норм чинного законодавства при невідбуванні особою призначеного покарання, пропонуємо під «ухиленням від відбування покарання», як загального поняття по відношенню до окремих форм ухилення, які стосуються кожного з виду покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи, розуміти діяння (дію чи бездіяльність), що полягає в усвідомленому, умисному (за наявності суб'єктивних причин), невідбуванні засудженим призначеного йому вироком суду, що набрав законної сили, покарання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні : мо-

- нографія / Автор вступ, стат. М.Я. Азаров, – К. : Атіка, 2000. – 288 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.xlibx.com/4yuridicheskie/212946-1-lp-brich-navrockiy-uhilennya-vid-opodatkuvannya-ukraini-monografiya-vstupna-stattya-azarova-kiiv-atika-2000-bb.php>.
2. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/ukhlyennja>; <http://sum.in.ua/s/dija>; <http://sum.in.ua/s/nemozhlyvy>; <http://sum.in.ua/s/prykhovuvaty>.
3. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 / за заг. ред. В.В. Дубічинського, – Х. : ВД «Школа», 2008. – 1008 с.
4. Большой толковый словарь русского языка. – 1-е изд-е : СПб. : Норинт // С.А. Кузнецов. – 1998. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enc-dic.com/kuzhencov/Uklonitsja-74704.html>.
5. Бухгалтерский словарь. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enc-dic.com/buhg/Uklonenie-7307.html>.
6. С.И. Иванова. Ответственность за уклонение от отбывания уголовного наказания : учебное пособие, – Тюмень : Тюменский юридический институт МВД РФ, 2007. – 74 с.
7. Кошевський В.С. Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.С. Кошевський / Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – 20 с. – укр.
8. Степаненко Д.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д.Ю. Степаненко. – Київ : Б. в., 2014. – 20 с.
9. Савельева В.С. Уголовная ответственность родителей за злостное уклонение от уплаты алиментов : учеб. пособие / В.С. Савельева. – М. : ВЮЗИ, 1982. – 63 с.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. : Ю70 Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», – 1998. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://leksika.com.ua/18261121/legal/uhilennya_vid_pokarannya.
11. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
12. С.И. Иванова. Уклонение от отбывания уголовного наказания, как преступление против правосудия. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/comm/1001>.
13. Семенов І.В. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, або від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. ю. н. / І.В. Семенов // Міністерство внутрішніх справ України, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків : [б. в.], – 2015. – 16 с.
14. Уголовное право. Общая часть / Под ред. В.Д. Меньшагина. Изд 4-е, перераб. – М. – 1948.
15. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления. – Ростов-на Дону, 1977.
16. Советское уголовное право. Часть общая / Под ред. П.И. Гришаева, Б.В. Здравомыслова. – М. – 1982.
17. Н.М. Ярмиш. Проблема змішаної бездіяльності в науці кримінального права / Н.М. Ярмиш // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип. 30. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 150–154.
18. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, О.О. Дудоров та ін. – За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
19. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю.В.Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. та допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
20. Малинин В.Б., Парфенов А.Ф. Объективная сторона преступления. – СПб., – 2004.
21. Трайнин А.Н. Учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – Москва : Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1946. – 186 с.
22. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1957. – 364 с.
23. Дурманов Н.Д. Понятие преступления / Н.Д. Дурманов. – Москва // Издательство Академии наук СССР, 1948. – Ленинград. – 316 с.
24. Чернишова Н.В. Кримінальне право України / (Загальна частина) / Навчальний посібник. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
25. Маковецька Н.Є. Поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statii/229-kruminal-pravo/15040-2011-01-21-04-54-52.html>.
26. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений : закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М. : АО «Центр ЮрИнфор», 2001. – 316 с.
27. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления : [монография] / В.Н. Кудрявцев. – Москва : Государственное изд-во юридической литературы, 1960. – 244 с.
28. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І. Борисов та ін. // За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
29. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: учебник / Отв. ред. заслуж. деятель науки и техники Украины, доктор юридических наук, профессор Е.Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2007. – 720 с.
30. Л.В. Чернозуб. Діяння в складі злочину ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі // Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Право». Випуск 20, 2013. – С. 85–91.
31. Горюх О.П. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (окремі проблеми судової практики). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://naukaipravoohorona.com/index_htm_files/10_Goroch.pdf.
32. Смолькова И. В. Штраф как мера наказания по советскому уголовному праву : учебное пособие / И.В. Смолькова ; Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР, Иркутский государственный университет имени А.А. Жданова. – Иркутск : Иркутский государственный университет имени А.А. Жданова, 1979. – 84 с.